

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2013-05-30
1 (24)
Dnr 2013:70

Redovisning av uppdrag om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan

Dnr U2013/1100/S

Härmed redovisas uppdraget om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan, enligt återrapporteringskrav i regleringsbrev för Skolverket för budgetåret 2013. Uppdraget ska redovisas årligen, den 1 juni, till Regeringskansliet. Redovisningen omfattar perioden maj 2012 till mars 2013.

I den första delen av redovisningen, punkterna 1-6, sammanfattas de tolv nationella programrådens arbete och resultat. Den andra delen, punkt 7, är programspecifik och behandlar analyser, frågeställningar och diskussioner som har förts i respektive programråd. (1 bilaga)

Sammanfattning

Skolverket har samverkat med programråden i övergripande yrkesutbildningsfrågor utifrån uppdrag givna i regleringsbreven för 2012 respektive 2013. Samverkan har behandlat kvaliteten i yrkesutbildningen med betoning på det arbetsplatsförlagda lärandet. Dessutom har samverkan handlat om elevernas etablering på arbetsmarknaden, utvecklingen inom yrkesområdena och behoven på arbetsmarknaden.

Skolverket har även samverkat med programråden i det fortsatta arbetet med gymnasiereformen Gy 2011, och i de uppgifter som angavs i det ursprungliga regeringsuppdraget för de nationella programråden (U2009/5399/G) som till exempel bedömning av ansökningar om särskilda varianter och att ta fram informationsmaterial till elever.

Under perioden har Skolverket genomfört en egeninitierad utvärdering av Skolverkets samverkan med de nationella programråden. En extern utvärderare har utvärderat hur arbetet har bedrivits och hur det kan utvecklas. Resultaten av utvärderingen presenteras i en rapport (bilaga 1).

Under perioden har cirka fem programrådsmöten genomförts för respektive programråd. Undervisningsråd från Skolverkets gymnasieenhet och vuxenutbildningsenhet har lett och protokollfört rådens möten.

På samtliga programrådsmöten har kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet behandlats. Programråden är mycket positiva till de satsningar som görs för yrkesutbildningen och menar att en nationell handledarutbildning, kompetensutveckling för yrkeslärare och utbildningskontrakt är viktiga åtgärder för att höja kvaliteten i yrkesutbildningen. Även de lokala programråden har stor betydelse för att höja kvaliteten. De nationella programråden anser att det behövs tydligare riktlinjer för och uppföljning av det lokala programrådsarbetet.

Programråden har även diskuterat och analyserat elevernas möjligheter till etablering på arbetsmarknaden. Det finns en stor efterfrågan på personal inom många av de yrken gymnasieskolan utbildar för. Programråden har framfört oro för att för få elever söker utbildningarna i förhållande till arbetsmarknadens behov, men även för att huvudmännen inte alltid erbjuder alla program eller inriktningar. Flera programråd anser att vuxenutbildningen och utbildningar inom yrkeshögskolan är viktiga för att antalet utbildade ska kunna möta arbetsmarknadens behov.

När det gäller utbildningen på yrkesprogrammen menar de flesta programråden att innehåll och kursutbud i stort sett motsvarar arbetsmarknadens behov i och med Gy 2011. Men i flera programråd har diskussioner ändå förts om nytt innehåll i kurser, behov av fler kurser i programfördjupningen, förändringar av inriktningar och utbildningsbehov som angränsar till flera program. Under punkt 7 redovisas de tolv nationella programrådens analyser av elevernas etablering på arbetsmarknaden och utbildningsbehov inom olika yrkesområden.

I regeringsredovisningen presenteras flera önskemål och förslag från de nationella programråden. En del av dessa har redan tagits om hand i Skolverkets pågående uppdrag till exempel vid framtagande av nya kurser, utveckling av en handledarutbildning och i olika informations- och stödmaterial.

Andra önskemål och förslag från de nationella programråden kan behöva utredas vidare av Skolverket inom nya uppdrag. Det gäller till exempel önskemålet om tydligare riktlinjer för de lokala programrådens arbete som samtliga nationella programråd framhåller.

De nationella programrådens synpunkter, förslag och råd har i hög grad bidragit i Skolverkets arbete med aktuella regeringsuppdrag. Skolverket ser därför mycket positivt på samverkan med de nationella programråden.

1. Bakgrund

Skolverket inrättade i maj 2010 nationella programråd för gymnasieskolans tolv yrkesprogram på uppdrag av regeringen. Drygt 80 ledamöter utsågs för en mandatperiod på tre år. Dessa nominerades av arbetsgivarorganisationer, arbetstagarorganisationer, branscher och myndigheter.

I det ursprungliga regeringsuppdraget (U2009/5399/G) anges att arbetet i programråden ska syfta till att göra utbildningssystemet mer flexibelt och lyhört för avnämarnas behov och initiativ från skolans huvudmän för att förbättra överens-

stämmelsen mellan yrkesutbildningens innehåll och efterfrågan på arbetsmarknaden. Enligt Skolverkets regleringsbrev 2013 (U2013/1100/S) ska myndighetens samverkan med de nationella programråden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan redovisas årligen. Redovisningen ska omfatta resultatet av analyser av följande områden: kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet, elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad yrkesutbildning, utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen mot bakgrund av utvecklingen inom respektive yrkesområde och behov av utbildning inom nya områden. Skolverket ska, när det är möjligt, göra jämförelser mellan lärlingsutbildning och yrkesutbildning som huvudsakligen är skolförlagd.

2. Skolverkets samverkan med de nationella programråden

2.1 Arbetet under perioden

Skolverket har haft mycket stort utbyte av de nationella programråden under perioden. De nationella programrådets synpunkter, förslag och råd har i hög utsträckning bidragit i Skolverkets olika projekt som rör yrkesutbildning. Skolverket ser därför positivt på samverkan och vill fortsätta att utveckla kontakterna med arbetslivet, och arbetet i de nationella programråden.

Under perioden maj 2012 till mars 2013 har cirka fem programrådsmöten genomförts för respektive programråd. En mötesdag var gemensam för de tolv programråden. Ledamöterna fick på den gemensamma mötesdagen information om Skolverkets uppdrag och tillfälle att träffas för diskussioner i tvärgrupper.

Skolverket har under perioden samverkat med de nationella programråden i de uppdrag som givits i regleringsbreven för budgetåren 2012 respektive 2013, samt i ärenden som rör det fortsatta arbetet med gymnasiereformen och de uppgifter som angavs i det ursprungliga regeringsuppdraget. Även andra aktuella uppdrag gällande kvalitet i det arbetsplatsförlagda lärandet, statsbidrag för kompetensutveckling av yrkeslärare och handledarutbildning har diskuterats i programråden. Representanter från Skolinspektionen respektive Myndigheten för yrkeshögskolan har deltagit på vissa programrådsmöten under perioden.

Programrådets möten har förberetts, letts och dokumenterats av undervisningsråd från Skolverkets gymnasieenhet och vuxenutbildningsenhet. Skolverkets olika uppdrag har funnits på dagordningen och diskuterats på programrådets möten. Även ledamöter i programråden har bidragit med information och frågeställningar som sedan har tagits upp som punkter på dagordningen och behandlats i respektive programråd. Vissa frågor som huvudsakligen ligger utanför Skolverkets uppdrag har även tagits upp av ledamöterna, till exempel frågor som rör yrkeshögskoleutbildning, yrkeslärarutbildning och körkortsutbildning.

I många ärenden har de tolv programråden kommit fram till samstämmiga synpunkter och förslag som därefter har beaktats i Skolverkets arbete. Det gäller till exempel frågor som har handlat om handledarutbildning och modeller för särskilda ämnesplaner för lärlingsutbildningen. I andra frågor har de tolv programråden haft

skilda uppfattningar beroende på programmets karaktär eller vad som är angeläget för branschen. I dessa fall har programrådets synpunkter bidragit till att Skolverket har fått bättre kännedom om och förståelse av komplexiteten i frågorna inför olika ställningstaganden och beslut.

Skolverket använder de nationella programrådets synpunkter och förslag på flera olika sätt. När det gäller Skolverkets beslut om särskilda varianter, riksrekryterande utbildningar, ansökningar om statsbidrag till exempel för kompetensutvecklingsinsatser ingår programrådets synpunkter i Skolverkets underlag. Programråden är även rådgivande när det gäller att ta fram nya kurser och vilka kurser som ska finnas i programfördjupningen. Skolverket har samverkat med programråden inför framtagande av informations- och stödmaterial för yrkesutbildningen samt inför planering av konferenser om arbetsplatsförlagt lärande och lokala programråd. När det gäller utvärdering av ungdomars etablering på arbetsmarknaden har Skolverket inhämtat förslag från de nationella programråden avseende en modell för att kunna följa eleverna efter utbildningen på programmet.

Skolverket har arbetat med många uppdrag som rör yrkesutbildning, där programråden under perioden har varit involverade i lägre grad. Det gäller till exempel uppdragen om gymnasiesärskolan, informationsmaterial till elever, yrkestävlingar på skolnivå, exempel på gymnasiearbeten, informationsmaterial om riskfyllda arbetsuppgifter och arbetsgivarens arbetsmiljöansvar samt yrkesutbildning inom vuxenutbildning. I flera av dessa uppdrag har Skolverket regelbundet informerat programråden om det pågående arbetet och tagit emot eventuella synpunkter och förslag.

2.2 Utvärdering

Skolverket har under perioden genomfört en egeninitierad utvärdering av samverkan med de nationella programråden. Syftet med utvärderingen var dels att utvärdera hur arbetet har bedrivits utifrån regeringens uppdrag, dels att få ett underlag för att utveckla Skolverkets och de nationella programrådets interna arbete. Dessutom genomfördes utvärderingen för att kunna utgöra underlag inför tillsättningen av ledamöter och programrådets organisation inför kommande mandatperiod.

Utvärderingen genomfördes av en extern utvärderare som har genomfört intervjuer, träffat ledamöter och undervisningsråd i fokusgrupper samt gått igenom de uppdrag som styr arbetet och hur dessa har hanterats. Utvärderarna konstaterar i sin rapport (bilaga 1) att såväl Skolverket som ledamöterna i programråden i huvudsak är positiva till det gemensamma arbetet under den första mandatperioden. Det finns dock sådant som behöver utvecklas vidare bland annat att tydliggöra programrådets funktion och öka programrådets inflytande över vilka frågor som ska hanteras, samt rutinerna för arbetet, återkoppling och att säkerställa tillgången på relevanta underlag. Skolverket har i samverkan med de nationella programråden hanterat alla uppdrag från regeringen på ett övergripande plan konstaterar utvärderarna, men i två frågor anser de att Skolverket inte fullt ut har svarat upp mot regeringens intentioner. Det gäller målsättningen som anges i det ursprungliga regeringsuppdraget om att minska könsuppdelning i gymnasieskolan, och att program-

råden inte i tillräckligt hög grad har inhämtat synpunkter från elever. I rapporten diskuteras även sammansättningen av ledamöter i programråden och ledamöternas mandat.

Skolverket har använt rapporten inför nominering och tillsättning av ledamöter för mandatperioden 1 juli 2013-30 juni 2016. Dessutom kommer utvärderarnas synpunkter att diskuteras på Skolverket och i programråden för att kunna utveckla arbetet i programråden. Skolverket kommer utifrån det som framkommit vid utvärderingen även att tydliggöra arbetsprocesser och årscykel för Skolverkets samverkan med de nationella programråden.

3. Kvaliteten i yrkesutbildningen

Kvaliteten i yrkesutbildningen och särskilt det arbetsplatsförlagda lärandet har varit en prioriterad fråga för Skolverket och de nationella programråden.Handledarutbildning, tillgång och kvalitet på apl-platser samt förväntningar på de lokala programrådets arbete har diskuterats ingående. Tillgång och kompetensutveckling av yrkeslärare har även tagits upp.

3.1 Lokala programråd

De lokala programråden har stor betydelse för kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet framhåller de nationella programråden. Det är därför mycket viktigt att de lokala programråden fungerar väl. Några nationella programråd har uttryckt oro för att verksamheten med lokala programråd inte fungerar tillfredsställande idag.

De nationella programråden menar att det behövs tydligare riktlinjer för de lokala programrådets sammansättning och arbete. Riktlinjerna skulle kunna handla om hur de lokala programråden bör organiseras, hur arbetslivet bör vara representerat i programråden och vilka frågor som bör finnas på dagordningen. När det gäller dagordningen menar några av de nationella programråden att den ofta blir alltför skolrelaterad.

Flera av de nationella programråden påtalar vikten av att arbetsmarknadens parter finns representerade i de lokala programråden. Arbetsmarknadens parter bör vara delaktiga i frågor som rör hur yrkesutbildningen på programmet ska anpassas till behoven på arbetsmarknaden och för kvalitetssäkring av det arbetsplatsförlagda lärandet, menar flera programråd. Syfte och mål med det lokala programrådsarbetet bör vara tydligt för alla som deltar, och bör utarbetas tillsammans av skolan och representanter från arbetslivet enligt flera programråd.

De nationella programråden har flera förslag på frågor som kan eller bör hanteras i det lokala programrådet. Det handlar till exempel om utbildningens innehåll, att säkerställa tillgången på apl-platser, samt utformning och bedömning av gymnasiearbeten. Andra frågor som kan vara angelägna att diskutera i det lokala programrådet är handledarutbildning och kompetensutveckling för lärare. Dessutom kan marknadsföring av programmet och programmets olika yrkesområden tas upp i det lokala programrådet.

De nationella programråden påtalar även ett behov av samverkan på regional nivå till exempel med de regionala kompetensplattformarna.

3.2 Handledarutbildning

Även handledaren har stor betydelse för kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet menar programråden. Särskilt stor betydelse har handledaren inom lärlingsutbildningen, då en större del av lärandet sker på en arbetsplats. De nationella programråden är därför positiva till att Skolverket har fått i uppdrag att ta fram en nationell handledarutbildning. Flera programråd anser att även om det idag finns olika handledarutbildningar framtagna av till exempel yrkesnämnder och skolor, så behövs en nationellt framtagna handledarutbildning. Programrådet för bygg- och anläggningsprogrammet betonar dock att det är viktigt att behålla det som fungerar väl idag, och att branscherna skulle kunna bistå Skolverket i att hitta och sprida goda exempel.

Innehållet i en nationell handledarutbildning har diskuterats vid ett flertal tillfällen på programrådets möten. Flera programråd menar att utbildningen bör vara både generell och programspecifik samt att den behöver läggas upp på ett sådant sätt att handledarna har möjlighet att delta. Handledarutbildningen bör vara flexibelt utformad för att till exempel passa småföretagare som kan ha svårt att avsätta tid och resurser.

Det nationella programrådet för handels- och administrationsprogrammet har diskuterat handledarutbildningens status och menar att ett diplom eller examensbevis kan vara ett sätt att bekräfta utbildningens värde. Även möjligheten att villkora den del av statsbidraget för lärling som går till företagen, så att det används för utbildning och ersättning till handledaren har diskuterats av programrådet. Programrådet för barn- och fritidsprogrammet har framfört att det kan behövas en ersättning till arbetsplatsen när handledaren utbildas och utför sitt uppdrag.

3.3 Arbetsplatsförlagt lärande

Det arbetsplatsförlagda lärandet har en viktig roll för kvaliteten i yrkesutbildningen anser programråden. Förutom att tydliggöra det lokala programrådets roll och att ta fram en nationell handledarutbildning finns det andra åtgärder som kan behövas för att höja kvaliteten. Programrådet för el- och energiprogrammet anser till exempel att det kan finnas behov av en mer flexibel omfattning av det arbetsplatsförlagda lärandet för den i huvudsak skolförlagda yrkesutbildningen.

Det är viktigt att kommunikationen mellan lärare och handledare är god. Flera programråd menar att det kan behövas ett kontrakt där det beskrivs hur kontakten mellan skolan och apl-platsen ska fungera. Ett utbildningskontrakt för det arbetsplatsförlagda lärandet, liknande det som används inom lärlingsutbildning, skulle även behövas för den i huvudsak skolförlagda yrkesutbildningen. Programrådet för fordons- och transportprogrammet framhåller att i ett utbildningskontrakt bör arbetsmiljö- och försäkringsfrågor samt handledarens respektive lärarens ansvar regleras.

Hantverksprogrammets programråd har diskuterat hur det går till när eleverna placeras på en arbetsplats och påtalar vikten av att skolan tar ansvar för de arbetsplatser som anlitas. Programrådet anser att det är särskilt viktigt med uppföljning och täta avstämningar när det gäller lärlingsutbildningen.

Under perioden har Skolverket haft i uppdrag att ta fram förslag på alternativa ämnesplaner för den gymnasiala lärlingsutbildningen. Olika förslag har diskuterats med de nationella programråden. De nationella programråden har tydligt uttryckt att de anser att de redan framtagna ämnesplanerna bör användas även i lärlingsutbildningen. Likvärdigheten mellan lärlingsutbildningen och den i huvudsak skolförlagda utbildningen behöver säkerställas, så att lärlingsutbildningen inte uppfattas som en enklare studieväg eller inte ger tillräckliga kunskaper, menar flera programråd. Däremot kan lärlingsutbildningen behöva läggas upp på ett annat sätt och programråden har varit positiva till förslaget att digitala verktyg tas fram som stöd för till exempel planering och dokumentation av kursinnehåll.

Flera programråd önskar att Skolinspektionen genomför ytterligare kvalitetsgranskningar av den gymnasiala yrkesutbildningen och det arbetsplatsförlagda lärandet.

3.4 Yrkeslärarna

Tillgången på yrkeslärare påverkar kvaliteten i utbildningen. Flera programråd menar att det saknas utbildade lärare för programmet eller för vissa inriktningar idag, och att bristen kan bli större i framtiden. El- och energiprogrammets programråd undrar hur elektriker ska kunna bli yrkeslärare i framtiden, då elever som går ut programmet inte direkt får med sig den behörighet som krävs för högskolestudier.

De nationella programråden är positiva till satsningen på statsbidrag för kompetensutveckling av yrkeslärarna. Det är viktigt för kvaliteten i yrkesutbildningen att yrkeslärarna har aktuella kunskaper och följer den utveckling som sker i branschen, menar programråden. I flera branscher sker större förändringar och det kan därför finnas behov av kompetensutveckling för yrkeslärarna inom delvis nya kunskapsområden.

4. Elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad yrkesutbildning

Elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad yrkesutbildning har diskuterats i programråden. Möjligheterna för elever från de olika yrkesprogrammen att få arbete varierar över landet och mellan olika yrkesområden. Resultatet av programrådets analyser av hur elevernas etablering på arbetsmarknaden ser ut för de olika programmen och olika yrkesområden presenteras under punkt 7 i den programspecifika delen av redovisningen.

4.1 Elever på programmen och arbetsmarknadens behov

Flera nationella programråd uttrycker oro för den framtida kompetensförsörjningen då för få elever utbildas inom flera yrkesområden. Det finns en stor efterfrågan

på personal de närmaste åren inom många branscher menar flera programråd. Inom såväl motorbranschen och transportbranschen som industrin och vård- och omsorg behöver fler elever utbildas för att möta efterfrågan på arbetsmarknaden. Naturbruksprogrammets programråd ser ett stort behov att utbilda elever inom alla programmets inriktningar och lyfter särskilt fram inriktningen *trädgård*. Barn- och fritidsprogrammet påtalar särskilt att fler elever kommer att behöva utbildas för arbete inom funktionshindersområdet. Dessutom förväntas efterfrågan på personal med utbildning för hotell-, restaurang- och turismområdet att öka under de kommande åren enligt programråden.

Antalet elever som söker till yrkesprogrammen minskar enligt Skolverkets statistik. Diskussioner förts i programråden om hur man får fler elever att välja yrkesutbildning och respektive yrkesprogram. Några programråd har uppmärksammat Skolverket på andra orsaker till att antalet elever minskar inom vissa program, inriktningar och yrkesutgångar, än att eleverna inte vill välja programmet. Det handlar om att alla program inte erbjuds i programutbudet i en region eller samverkansområde, och att elever i första hand väljer bland de utbildningar som finns i närområdet. Om samma program saknas i utbudet i flera regioner, blir det totalt färre sökande till programmet. Vissa inriktningar kan dessutom saknas i utbudet, även om programmet går att välja. Exempelvis är programrådet för barn- och fritidsprogrammet bekymrat över att inriktningen *socialt arbete* inte erbjuds i tillräcklig omfattning.

Industritekniska programrådet har påtalat att det industritekniska programmet kan finnas som valmöjlighet för eleverna i årskurs 9 i februari då de gör sitt första gymnasieval. Men att det finns huvudmän, som under perioden fram till elevernas omval, väljer att ta bort programmet från sitt utbud med anledning av att programmet har fått för få sökande i första omgången. Programrådet menar att antalet elever till industritekniska programmet skulle kunna öka i den andra valomgången om programmet fanns kvar som valmöjlighet för eleverna. Programrådet för naturbruksprogrammet ser liknande tendenser när det gäller trädgårdsinriktningen. Båda dessa programråd menar dessutom att om programmet eller en inriktning läggs ner, så kan det bli svårt att återuppta den senare eftersom utbildningarna ofta kräver utrustning, material och lärarkompetens som kan ha förlorats under tiden. Några programråd anser att ökade möjligheter till riksrekrytering skulle kunna vara ett sätt att öka antalet elever på vissa program. Om klasstorleken ökar, ökar även möjligheten för utbildningen att gå runt ekonomiskt menar programråden.

Om antalet elever som utbildas inom gymnasieskolan inte är tillräckligt för att motsvara efterfrågan på arbetsmarknaden, behövs andra lösningar för att få utbildad arbetskraft menar flera programråd. Alternativa utbildningsvägar som den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå och satsningarna på yrkesvux är därför angelägna. Utbildningar inom yrkeshögskolan behövs inom flera yrkesområden för rekrytering av personal till branschen och för vidareutbildning.

Programrådet för el- och energiprogrammet menar att eleverna behöver mer utbildning för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden och anser därför att det finns behov av ett fjärde år på programmet. Några andra programråd tar upp kör-

kortsutbildning med övningskörning som en viktig fråga för att öka elevernas möjlighet att etablera sig på arbetsmarknaden.

4.2 Programmens attraktionskraft

I de nationella programråden har diskussioner förts om hur man kan höja attraktionskraften för gymnasial yrkesutbildning och för de olika programmen. Programråden är positiva till Skolverkets informationsuppdrag som riktar sig mot elever i grundskolan och till de satsningar som görs på studie- och yrkesvägledare.

Att yrkesprogrammen inte automatiskt ger grundläggande behörighet till högskoleutbildning kan enligt programråden vara en orsak till att färre elever än tidigare söker yrkesprogrammen. Flera programråd har därför önskat att kurser som ger grundläggande behörighet ska kunna finnas i programfördjupningen. Även kurser som kan ge särskild behörighet har framförts som önskemål av något programråd.

Yrkesprogrammets namn har tagits upp för diskussion i programråden för barn- och fritidsprogrammet, handels- och administrationsprogrammet respektive industritekniska programmet. Programråden har diskuterat om programmets namn i sig bidrar till att ge elever en felaktig eller otydlig uppfattning av programmet, eller till och med ger en negativ bild av utbildningen på programmet.

Marknadsföring av yrkesprogrammen behövs enligt programråden och olika insatser har föreslagits. Det handlar om att synliggöra och tydliggöra yrkesområden, yrkesutgångar och karriärvägar, där till exempel yrkestävlingar skulle kunna bidra menar flera programråd. Hur programmen ska locka både flickor och pojkar har även diskuterats under perioden. Diskussionerna i vissa programråd har handlat om hur programmet marknadsförs, men också om hur könsfördelningen ser ut i branschen.

4.3 Underlag för uppföljning

Programråden anser att det behövs bättre underlag för att kunna följa utvecklingen av programmen och för att man ska kunna analysera elevernas etablering på arbetsmarknaden. Programrådet för restaurang- och livsmedelsprogrammet anser att underlag där statistik från olika myndigheter sammanförs, behöver tas fram.

Flera programråd har önskemål om att Skolverket ska ta fram ”programrapporter” regelbundet, som till exempel redovisar söktryck, antal skolor, yrkesutgångar, antalet elever på varje inriktning respektive olika yrkesutgångar, och etableringen på arbetsmarknaden.

5. Utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen mot bakgrund av utvecklingen inom respektive yrkesområde

Flera programråd har uppmärksammat Skolverket på förändringar i arbetslivet som kan komma att påverka yrkesprogrammets struktur och utbildningsinnehåll.

5.1 Utbildningsinnehållet

Några programråd beskriver att utvecklingen inom vissa arbetsområden och yrken förändras påtagligt. Programrådet för hotell- och turismprogrammet beskriver att turismområdet utvecklas starkt och att till exempel sociala medier används alltmer i branschen. Inom byggsektorn behövs ökad kunskap om till exempel energieffektivitet och hållbart byggande.

Behov av nya utbildningar inom drift- och vägunderhåll samt tung anläggning inom gruvindustrin, har diskuterats i bygg- och anläggningsprogrammets programråd. Att idrottsanläggningar och arenor utformas på nya sätt för nya behov påverkar yrkesområdet och utbildningen på programmet, menar barn- och fritidsprogrammets programråd.

5.2 Förändringar av programstrukturer

Fordons- och transportprogrammets programråd vill utöka programmet med en inriktning mot reservdelsspecialist. Yrkesutgången reservdelsspecialist hör inte hemma i någon av de andra inriktningarna menar programrådet.

Hotell- och turismprogrammets programråd vill ta bort inriktningarna på programmet, då det är svårt att definiera yrkesutgångar för inriktningen *turism och resor*. Genom en sådan förändring ser man ökade möjligheter för skolorna att sätta samman kurser ur programfördjupningen som utmynnar i anställningsbarhet för eleverna.

Fler kurser behövs i programfördjupningen för att bredda utbildningen, menar flera programråd. Programrådet för hotell- och turismprogrammet anger till exempel att kurser i marknadsföring och försäljning kan behövas för programmet. Andra programråd menar dock att det är alltför tidigt att ändra i utbildningen och att de första eleverna behöver gå ut programmet innan förändringar görs.

6. Utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen när det gäller behov av utbildning inom nya områden

Behov av utbildning inom nya områden har diskuterats i de nationella programråden. Flera programråd identifierar utbildningsbehov som befinner sig ”mellan” två eller flera yrkesprogram. Det gäller framför allt inom teknikområdet där programrådet för industritekniska programmet framhåller att områden som el, mekanik, energi och automation skapar nya teknikstrukturer som kan komma att påverka utbildningen på el- och energiprogrammet, industritekniska programmet, bygg- och anläggningsprogrammet och fordons- och transportprogrammet. Fordons- och transportprogrammets programråd har framfört att kurser kan behöva uppdateras, exempelvis gällande el- och hybridfordon, nya material och nya typer av säkerhetssystem.

Ett annat område som programrådet för restaurang- och livsmedelsprogrammet har tagit upp handlar om ”matturism”. Programrådet vill titta närmare på om utbildningsbehov inom ett sådant område kan finnas.

7. Frågor som har behandlats i respektive programråd

De nationella programråden ska enligt uppdraget bidra till att göra utbildningssystemet mer flexibelt och lyhört för avnämarnas behov. Diskussionerna i programråden har utgått från gemensamma frågeställningar kopplade till Skolverkets uppdrag, men i de olika programråden har man gjort olika prioriteringar och ställningstaganden utifrån programspecifika behov. Ledamöterna i programråden har även initierat ärenden eller frågeställningar som har tagits upp i programrådet.

Nedan redovisas kortfattat frågeställningar, diskussioner och analyser för respektive programråd.

7.1 Nationella rådet för barn- och fritidsprogrammet

Det nationella programrådet anser att kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet har mycket stor betydelse för att eleverna ska få en grundläggande yrkesutbildning som gör dem anställningsbara. Avgörande för kvaliteten är att skolorna har fungerande lokala programråd och att handledarna på arbetsplatserna är väl förtrodda med sitt uppdrag. Det är också viktigt enligt programrådet att yrkeslärarna ges tillräckligt med tid för att besöka och följa eleverna på apl-platserna.

En viktig uppgift för det lokala programrådet, eller för en regional samverkan, är att säkerställa att det finns apl-platser och att ansvara för att platserna håller hög kvalitet, menar programrådet. I det lokala programrådet är det viktigt med branschrepresentanter på lokal och regional nivå, som kan bidra med kunskap om vilken kompetens som efterfrågas i regionen anser det nationella programrådet. Det lokala programrådet ska även bidra med kunskap om vilka kurser i programfördjupningen som är viktiga för anställningsbarhet.

En nationell handledarutbildning kan genomföras på olika sätt och bör anpassas efter de lokala förutsättningarna menar programrådet. Programrådet anser vidare att det måste tillkomma en ersättning från statens sida till arbetsplatsen, för produktionsbortfallet när handledaren utbildas och utför sitt uppdrag. Kvaliteten i yrkesutbildningen inom barn- och fritidsprogrammet är också kopplad till kompetensen hos yrkeslärarna. Idag finns det inte tillräckligt med utbildade yrkeslärare för att täcka programmet tre olika inriktningar menar programrådet.

Det nationella programrådet ser idag att det finns ett stort behov av utbildad personal inom funktionshindersområdet, för arbete som väktare, barnskötare, inom personlig assistans, samt personal som arbetar på fritids-, idrotts-, bad- och friskvårdsanläggningar. Programrådet uttrycker dock en oro för att eleverna riskerar att inte få fast anställning inom flera av programmets yrkesutgångar. Enligt programrådet är det till exempel ett stort bekymmer att det finns kommuner i landet som har beslutat att inte anställa barnskötare. På förskolor behövs både barnskötare och förskollärare, dessutom ser programrådet att allt fler "nattisar" etableras i landet och där handlar det framför allt om barnskötare. När det gäller elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad utbildning anser programrådet att hög kvalitet på yrkesutbildningen hänger samman med anställningsbarhet. Hur anställningsbara

eleverna verkligen är efter utbildningen på programmet, ser man tidigast när de första eleverna går ut gymnasieskolan 2014, menar programrådet.

Barn- och fritidsprogrammet är ett program med väldigt olika inriktningar och yrkesutgångar. Det nationella programrådet anser att programnamnet i sig utgör ett problem, eftersom det bara delvis beskriver vad programmet inriktas mot. Programmet bör betraktas som en grundläggande yrkesutbildning med goda möjligheter att vidareutbilda sig inom yrkeshögskolan eller högskolan, enligt det nationella programrådet. Programrådet är därför enigt om att möjligheten att läsa kurser som ger särskild behörighet till vidareutbildning inom programmets verksamhetsområden måste finnas i kursutbudet. Det handlar till exempel om utbildningar till polis, idrottslärare, förskollärare samt för vissa yrken inom funktionshindersområdet.

Programrådet är bekymrat över att få skolor erbjuder och att få elever söker inriktningen *socialt arbete*. Inom denna inriktning ryms yrkesutgångarna väktare och personal inom funktionshindersområdet, kompetenser som kommer att efterfrågas i hög grad. En betydande majoritet av de elever som väljer inriktningen *socialt arbete* väljer yrkesutgången mot väktare medan ett fåtal väljer yrkesutgången mot arbete inom funktionshindersområdet menar programrådet.

Det nationella programrådet har även diskuterat utbildningar mot badmästare. Programrådet menar att det finns ett stort behov av att anställa personal inom detta yrkesområde de närmaste åren, på grund av pensionsavgångar.

Ett yrkesområde som förändras enligt programrådet har anknytning till bad-, idrotts- och fritidsanläggningar. Många badhus som byggdes under 1970-talet tas nu ur bruk och nya anläggningar etableras enligt programrådet. De nya anläggningarna är ofta mer ”multipla”, vilket gör det mer komplext att sköta dem. Ett exempel på detta är att många nya större arenor byggs för att kunna tillfredsställa olika behov och för att snabbt kunna anpassas efter önskemålen. Det kan vara fotboll med gräs en dag och tre dagar senare ska det vara is, för att ytterligare några dagar senare vara en arena för underhållning. Allt detta gör att kravet på kompetens hos dem som ska sköta anläggningen ökar.

7.2 Nationella rådet för bygg- och anläggningsprogrammet

Det nationella programrådet har diskuterat kvalitet i utbildningen och är positivt till det statsbidrag som ger yrkeslärarna möjlighet att vara ute på en arbetsplats. Programrådet anser även att yrkeslärarna kan behöva annan kompetensutveckling, som till exempel olika behörighetsgivande kurser och kurser som behandlar arbetsmiljöfrågor.

De lokala programråden är mycket viktiga för samverkan mellan skola och arbetsliv framhåller det nationella programrådet. Vissa frågor är särskilt viktiga att samverka kring till exempel platser för apl, gymnasiearbetet, kompetensutveckling för lärare och handledarutbildning.

Det nationella programrådet har diskuterat behovet av nya kurser inom programmet, till exempel behov av nya utbildningar inom drift- och vägunderhåll samt inom tung anläggning, såsom gruvindustrin. Programrådet har kommit fram till att

inga nya kurser behövs i dagsläget och att innehållet i nuvarande ämnesplaner inom mark och anläggning täcker behovet, men att frågorna måste utredas vidare. Kurser gällande olika typer av maskiner inom vuxenutbildningen har efterfrågats av skolhuvudmän och kommer utredas vidare av Skolverket.

Körkortsutbildning inom inriktningen *anläggningsfordon* är en fråga som har behandlats i programrådet. Programrådet anser att körkortsutbildning med övningskörning är nödvändig för att en anläggningsmaskinförare ska vara anställningsbar och kunna framföra sin maskin på ett säkert sätt. Skolverket anser att kurserna inom inriktningen är utformade så att eleverna har möjlighet att utveckla de kunskaper som krävs för B-körkort. Det nationella programrådet är positivt till att frågan hanteras på departementsnivå och anser att frågan bör behandlas skyndsamt så att korrekt information kan ges till huvudmän som bedriver utbildning inom inriktningen.

När det gäller behov av utbildning inom nya områden har programrådet diskuterat Energimyndighetens projekt Build Up Skills Sweden. Bakgrunden till projektet är 2020 års energi- och klimatmål som kommer kräva stora insatser från byggsektorn. En viktig satsning i detta arbete är att öka kompetensen på arbetsmarknaden inom byggsektorn. Inledningsvis har en handlingsplan för kompetens gällande energieffektivt byggande tagits fram inom projektet. I handlingsplanen har man identifierat behov av förändringar i gymnasieskolans ämnesplaner alternativt att Skolverket kompletterar nuvarande ämnesplaner med ett kommentarmaterial som förtydligar utbildningsinnehållets koppling till energieffektivt byggande. Handlingsplanen föreslår även lärarfortbildning gällande energieffektivt och hållbart byggande. Dessa frågor kommer att vara aktuella att hantera i samverkan mellan Skolverket och det nationella programrådet. Även programråden för el- och energiprogrammet respektive VVS- och fastighetsprogrammet kommer att beröras.

7.3 Nationella rådet för el- och energiprogrammet

Det nationella programrådet välkomnar de många satsningarna som regeringen har gjort, både på yrkesutbildning i allmänhet och på det arbetsplatsförlagda lärandet, samt handledare i synnerhet. Innehållet i programmet gör att det finns ett behov av att kunna anpassa apl-perioden, menar programrådet, och föreslår 8-20 veckor beroende på exempelvis hur arbetslivet på orten ser ut. Programrådet tycker att det är viktigt att eleven tidigt i utbildningen får möjlighet att komma ut på en apl-plats. Lämpliga arbetsplatser för detta skulle kunna vara grossistföretag och materialservice, där eleven får lära sig till exempel material och verktyg i verkligheten.

Programrådet anser att det är av central betydelse för kvaliteten på utbildningen att det arbetsplatsförlagda lärandet blir individualiserat och att innehållet anpassas för eleven, vilket bland annat innebär att det behöver tydliggöras vilka delar av kursen som ska genomföras på apl-platsen respektive i skolan. Detta ställer höga krav på dokumentation och bedömning av elevens insatser. Kontakten och kommunikationen mellan handledare och lärare måste fungera och programrådet ser gärna att detta samarbete formaliseras.

Det nationella programrådet för el- och energiprogrammet anser att de nationella programråden behöver ha kontinuerlig kontakt med lokala och eventuellt ”region-

ala” programråd, samt kontakt med de regionala kompetensplattformarna för att kunna arbeta med elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad yrkesutbildning. Programrådet önskar även möjligheten att skicka ut nyhetsbrev med information från det nationella programrådet till skolor.

När det gäller frågan om att minska könsuppdelningen i den gymnasiala yrkesutbildningen, anser programrådet att branscherna måste gå före och börja anställa fler kvinnor. Förändringen måste ske i samhället först, innan man kan se resultat inom utbildningarna menar programrådet.

Programrådet framhåller behovet av ett fjärde år på el- och energiprogrammet. El- och energiprogrammet i sin nuvarande form ger praktisk erfarenhet, men programmet saknar utbildning i till exempel entreprenadjuridik, processkunskap, projektledning, ledarskap samt miljö och ekonomi. Detta utbildningsinnehåll skulle kunna ligga under ett fjärde år. Det finns även ett stort behov av utbildning för elkonstruktörer. Dessa utbildas nu formellt inom försöksverksamheten med ett fjärde tekniskt år i gymnasieskolan (T4), men den praktiska kunskapen saknas på T4 enligt programrådet.

För att kunna undervisa med modern teknik inom de nya ämnesplanerna ser programrådet ett behov av lärarfortbildning inom bland annat KNX (internationell standard), fastighetsautomation och energieffektivisering. Detta också för att möta de behov som kommer att finnas på arbetsmarknaden framöver. Programrådet uppskattar därför de senaste satsningarna på statsbidrag för kompetensutveckling av yrkeslärare.

Programrådet uttrycker en oro för genomförandet av gymnasiearbetet. De befärar att en etablering av gymnasiearbetet kan komma att kräva investeringar och extra kostnader för förbrukningsmaterial och verktyg. Programrådet önskar att ett statsbidrag eller liknande inrättas för detta. Dessutom önskar programrådet att det ordnas lärarfortbildning om hur man kan jobba med gymnasiearbetet.

7.4 Nationella rådet för fordons- och transportprogrammet

Det nationella programrådet för fordons- och transportprogrammet anser att handledarutbildning är viktig för att det arbetsplatsförlagda lärandet ska hålla god kvalitet. Yrkesnämnderna inom området har tagit fram egna handledarutbildningar, men programrådet efterfrågar en nationell likriktad handledarutbildning. Man poängterar att god kontakt mellan ansvarig lärare och handledare är av största vikt, och att det skulle underlättas om en ersättning för förlorad arbetstid utgick till handledare eller företag. Vidare anser programrådet att ett utbildningskontrakt för arbetsplatsförlagt lärande, liknande det som används inom lärlingsutbildning, borde tas fram även för elever som går den i huvudsak skolförlagda utbildningen.

Det nationella programrådet framhåller även att de lokala programråden har stor betydelse för det arbetsplatsförlagda lärandets kvalitet och att de lokala programråden bör planera och följa upp hur det arbetsplatsförlagda lärandet fungerar.

Programrådet har påvisat att det finns ett behov av samlad information gällande arbetsplatsförlagt lärande inom transportinriktningen i och med införandet av

tredje körkortsdirektivet. Exempelvis har missförstånd förekommit att övningskörning inte får ske under det arbetsplatsförlagda lärandet menar programrådet.

Programrådet anser att arbetsmarknaden för de elever som lämnar programmet är god, och det finns ett stort behov av arbetskraft inom både motorbranschen och transportbranschen de kommande åren. Programrådet hävdar vidare att det är särskilt stor brist på bussförare och maskinmekaniker och man uttrycker oro över att för få utbildas till dessa yrken i gymnasieskolan.

Kurser kan komma att behöva uppdateras, exempelvis gällande el- och hybridfordon, nya material och nya typer av säkerhetssystem anser programrådet. Programrådet anser att det i programfördjupningen saknas kurser i logistik samt besiktningsteknik. Kurser inom området fordonstestteknik har tagits fram under året. Dessutom har programrådet föreslagit tillägg av kurser i programfördjupningen på programmet.

Fordons- och transportprogrammet har idag fem inriktningar. Programrådet anser att programmet borde utökas med en inriktning. Denna inriktning ska avse utbildning mot reservdelsspecialist.

Programrådet anser att elever på inriktningarna *personbil* respektive *lastbil och mobila maskiner* samt *karosseri och lackering* behöver körkortsutbildning inom gymnasieutbildningen då det krävs körkort för att utföra olika arbetsmoment inom de olika yrkena, exempelvis provkörning av fordon.

7.5 Nationella rådet för handels- och administrationsprogrammet

Det nationella rådet har diskuterat handel- och administrationsprogrammets innehåll och struktur utifrån arbetsmarknadens behov. Programrådet menar att grundkompetenser utvecklas inom gymnasieskolan, men för arbetet inom handels- och administrationsområdet kan det behövas ytterligare kompetenser. Inom till exempel den kommunala förvaltningen kan administratörer behöva kompetensutveckling eller studera vidare inom områden som personal, IT, ekonomi och juridik. Det är därför viktigt att den gymnasiala utbildningen ger en grund för vidareutbildning och att eleverna har möjlighet att läsa kurser som ger behörighet till högskolan.

Med anledning av det minskade antalet elever på programmet har det nationella programrådet diskuterat handels- och administrationsprogrammets attraktionskraft. Ger programnamnet en bra bild av programmets innehåll och inriktning? Konkurrerar elever från ekonomiprogrammet och handels- och administrationsprogrammet om samma jobb? Hur gör vi för att höja statusen på programmet? Är det bekymmersamt om minskningen medför att programmet läggs ned på vissa skolor? Finns det fördelar med att resurserna koncentreras till skolor med ett starkt engagemang från branschen?

Programrådet menar att det är svårt för ungdomarna att förstå vilka arbetsuppgifter som ligger bakom begreppet "administration". Det är viktigt att i olika informationsmaterial tydliggöra de många olika områden som man kan jobba inom som administratör, till exempel personal, ekonomi och IT. Det nationella programrådet anser att programmets namn bör diskuteras och ett namnbyte övervägas.

Programrådet har även diskuterat hur informationen om programmet kan utformas för att locka både pojkar och flickor. En möjlighet som programrådet har diskuterat är att i informationsmaterial presentera större variation av arbetsområden.

Programrådet anser att Skolverket bör, med viss periodicitet, ta fram en rapport som redovisar statusen i handels- och administrationsprogrammet och som kan vara ett viktigt underlag för programrådets arbete. Rapporten kan inkludera frågor om till exempel söktryck, antal skolor, yrkesutgångar och etableringen på arbetsmarkanden. Programrådet menar också att det kan vara av intresse att titta närmare på skolor där programmet har god träffsäkerhet, det vill säga där många elever får anställning inom målyrket efter avslutad gymnasieskola.

Programrådet framhåller vikten av att säkerställa likvärdigheten mellan lärlingsutbildning och den skolförlagda yrkesutbildningen. Det finns en risk att lärlingsutbildningen uppfattas som en enklare studieväg. Programrådet anser därför att det inte finns behov av att ta fram särskilda ämnesplaner som kan användas inom lärlingsutbildningen. Fokus ska istället ligga på att stödja skolorna i arbetet med lärlingsutbildningen, hur det kan organiseras och hur det redan beslutade ämnesplanerna kan läggas ut på arbetsplatserna.

Det lokala programrådet är, konstaterar det nationella programrådet, ett viktigt forum för samverkan kring programmet mellan skola och arbetsliv. Det är därför viktigt att syfte och mål med det lokala programrådsarbetet utarbetas tillsammans mellan skolan och arbetslivet. Mötena bör förläggas till arbetsplatserna i syfte att ge arbetslivsanknytningen en tydlig prägel. Rådande och kommande kompetensbehov, utbildningens innehåll, planering av apl och utformning av gymnasiearbete är exempel på frågor som är angelägna att diskutera i det lokala programrådet.

En nationell handledarutbildning bör läggas upp på ett sådant sätt att handledarna har möjlighet och tid att delta. Ett material som kan presenteras stegvis vid flera tillfällen, till exempel då läraren besöker arbetsplatsen, är att föredra. Programrådet menar vidare att utbildningens status också är viktig och att ett diplom eller examensbevis kan vara ett sätt att bekräfta utbildningens värde. Handledaren har en särskilt viktig roll inom lärlingsutbildningen, då en större del av lärandet sker på arbetsplatsen. Det nationella programrådet diskuterade därför möjligheten att villkora den del av statsbidraget för lärling som går till företagen så att det används för utbildning och ersättning till handledaren.

Det nationella programrådet har även diskuterat kompetensutveckling av lärare i yrkesämnen utifrån det statsbidrag som finns att söka. Behov av kompetensutveckling kan finnas för undervisning inom nya ämnen eller kurser, till exempel utställningsdesign och logistik. Möjligheten för lärare att delta i till exempel säljkurser som ordnas av företag eller branschorganisationer bör också kunna övervägas.

7.6 Nationella rådet för hantverksprogrammet

Det nationella programrådet har diskuterat olika faktorer som är viktiga för att öka kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet. En faktor är hur väl förberedd eleven

är när hon eller han kommer till arbetsplatsen. En annan är att lärare och handledare har kontinuerlig kontakt under apl-perioden.

Programrådet anser att det är viktigt att handledarna på arbetsplatserna förbereds och ges stöd av skolan, men att det kan vara problematiskt för handledare på företag att delta i en handledarutbildning. Det är därför viktigt att information och utbildning av handledare sker flexibelt då många är småföretagare och inte har möjlighet att avsätta tid och resurser.

Handledare behöver veta vad som är deras uppdrag, de behöver kunskap om vad eleven ska lära sig och vilket ansvar uppdraget innebär. Detta bör skolan gå igenom med handledaren menar programrådet. Det är även viktigt att eleverna är medvetna om handledarens uppdrag. Programrådet har påtalat att ett problem är att lärare inte alltid besöker eleverna under det arbetsplatsförlagda lärandet och att det därför måste finnas krav på skolan att avsätta tid för besök till exempel för uppföljning med handledaren.

Det nationella programrådet har diskuterat hur det går till när eleverna placeras på en arbetsplats och anser att det bör finnas ett dokument med rutiner. Programrådet har påtalat att eleven ibland själv får söka rätt på en arbetsplats för apl. Detta skulle visserligen kunna vara bra ur ansvarsperspektiv menar programrådet, men det är viktigt att skolan tar ansvar för de arbetsplatser som anlitas. Programrådet framför att små företag ofta vill ha möjlighet att välja vilken elev man ska ta emot. När det gäller kontakten mellan skola och apl-plats för lärlingar så menar programrådet att man ska utvärdera detta på en detaljerad nivå. En utvärdering där man tittar på hur lärarens kontakt med apl-platsen ser ut skulle vara intressant.

Programrådet anser att det är stor skillnad mellan arbetsplatsförlagt lärande i den skolförlagda utbildningen och i lärlingsutbildning, men att det i båda utbildningarna är lika viktigt att ämnesplanen är utgångspunkten för utbildningen. Det nationella programrådet har diskuterat alternativa ämnesplaner, men anser att de befintliga ämnesplanerna är att föredra.

Det nationella programrådet anser att de lokala programråden är ett bra forum för att diskutera innehåll i det arbetsplatsförlagda lärandet, men att det skulle behövas ett förtydligande av syfte och uppdrag för det lokala programrådet. Programrådet anser även att alternativa mötesplatser för samverkan kan behövas, till exempel att branscherna samlar utbildningsanordnare i hela landet för att diskutera frågor som rör utbildningens innehåll.

7.7 Nationella rådet för hotell- och turismprogrammet

Som ett led i att öka kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet är det nationella programrådet positivt till att Skolverket tar fram en generellt utformad nationell handledarutbildning. Utbildningen bör sedan anpassas efter de specifika behov som finns inom respektive program och yrkesområde. För att handledarutbildningen ska få genomslagskraft föreslås att utbildningen blir webbaserad och därmed tillgänglig för handledaren oberoende av tid och rum. Handledarutbildningen på webben måste dock följas upp genom personligt stöd från skolan för diskussion och sam-

syn kring elevens utbildning på arbetsplatsen. För att utveckla och upprätthålla god kvalitet i det arbetsplatsförlagda lärandet vill det nationella programrådet poängtera vikten av att skolorna inte ser det arbetsplatsförlagda lärandet som en besparing, utan säkerställer att lärarna får den tid som krävs att tillsammans med handledaren följa elevens kunskapsutveckling på arbetsplatsen.

Som ytterligare ett led i att stärka och säkra kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet, ger det nationella programrådet uttryck för behov av tydligare riktlinjer för de lokala programrådets sammansättning och arbete. Exempel på vad det lokala programrådet kan arbeta med är enligt programrådet kvalitetssäkring av såväl arbetsplatser som handledares kompetens och lämplighet för uppdraget. Dessutom kan det lokala programrådet vara behjälpligt med att ta fram förslag på uppgifter för elevers gymnasiearbeten samt vara en diskussionspartner till skolan när det gäller omvärldsbevakning för utveckling av programmet.

Efterfrågan på platser för såväl arbetsplatsförlagt lärande som andra former av praktik är stor och berör utbildningsanordnare på olika nivåer i utbildningssystemet. Det nationella programrådet anser därför att de utbildningsnivåer som krävs för olika arbetsuppgifter behöver tydliggöras. Man önskar tydliga avgränsningar för att säkerställa att lärandet på arbetsplatsen anpassas efter de styrdokument och mål som gäller för aktuell utbildning.

Med utgångspunkt i Skolverkets statistik över antal elever på programmet, uttrycker programrådet en oro över den framtida kompetensförsörjningen. Efterfrågan på personal med en yrkesexamen från hotell- och turismprogrammet förväntas öka markant under de kommande åren. Det nationella programrådet har diskuterat hur intresset för programmet kan öka. Man konstaterade att det krävs dels en satsning från statens sida, i form av insatser för att öka intresset för gymnasial yrkesutbildning generellt, dels en insats från branschens aktörer, med tydlig information om karriärmöjligheter inom programmets yrkesområden. Arbetsgivarna kan också, som ett led i att öka utbildningens status, i större utsträckning framhålla yrkesexamen från programmet som ett tydligt kriterium för anställning anser programrådet.

Det nationella programrådet har diskuterat utvecklingsbehov för utbudet inom programmet och funnit ett sådant behov inom ämnesområdet marknadsföring och försäljning. Utvecklingen av marknadsföring via sociala medier ökar dramatiskt, och nya försäljningskanaler kräver ny kunskap. Programrådet föreslår därför att lärare ges möjlighet till kompetensutveckling inom området. Under periodens programrådsmöten har en fortsatt diskussion förts i programrådet kring turisminriktningen och svårigheterna att definiera yrkesutgångar inom området. Programrådet föreslår en förändring i programstrukturen där inriktningarna på programmet tas bort. Genom en sådan förändring ser man ökade möjligheter till sammansättning av kurser ur programfördjupningen som utmynnar i anställningsbarhet.

7.8 Nationella rådet för industritekniska programmet

Det nationella programrådet konstaterar att en svag rekrytering av elever till programmet innebär att programmet på många ställen riskerar att läggas ner. Programrådets erfarenhet är att även om det är få elever som söker till industritekniska pro-

grammet i första ansökningsomgången så sker det ofta en positiv förändring vid elevernas omval. En oroande tendens som programrådet ser är att vissa huvudmän tar bort programmet inför omvalet och då finns inte längre omvalsmöjligheten.

Programrådet anser att programnamnet borde ha ändrats i samband med Gy 2011 när ett nytt program skulle etableras. När ordet industri finns kvar i namnet upplevs inte programmet som nytt. Programrådet uttrycker mycket bestämt att man vill ändra namnet och att detta inte bara är en semantisk fråga. Dessutom har programrådet diskuterat möjligheter till större samverkan mellan industritekniska programmet och teknikprogrammet.

En grundinställning hos programrådet är att industritekniska programmet generellt bör vara riksrekryterande. Detta mot bakgrund av att utbildningarna är utrustningskrävande, behöver närhet till lämpliga industrier och att industritekniska program med få elever kan få svårt att överleva. Däremot intar programrådet en restriktiv hållning gentemot särskilda varianter, då industritekniska programmet har en utformning som möjliggör stor variation. Programrådet anser inte lärlingsutbildning är lämplig inom industriteknisk utbildning, eftersom de yrketeoretiska delarna riskerar att bli eftersatta om för stor del av utbildningen är företagsförlagd. Arbetsplatsförlagt lärande är dock mycket viktigt i utbildningen och de nationella ämnesplanerna ska användas anser programrådet. Dessutom är det mycket viktigt med handledarutbildning, och att läraren får tillräckligt med tid för att samverka med handledaren.

Programrådet anser att svårigheten med rekrytering till yrkesutbildningarna inte enbart är ett informationsproblem. Det kan vara svårt för ungdomar att göra så specifika yrkesval redan i grundskolan. Dessutom anser programrådet att ett annat skäl till att färre elever söker utbildningen kan vara att programmet inte automatiskt ger den behörighet som behövs för högskolestudier.

Inom industrin ser man stora problem för kompetensförsörjningen, därför behöver det finnas en mångfald av studievägar. Programrådet anser att det behövs möjligheter till vidareutveckling eller omstart och att det idag inte finns tillräckligt med flexibilitet i systemet. Det behövs ett förstärkt helhetsgrepp där olika myndigheter, huvudmän och ekonomiska system samverkar. Utbildningen inom yrkeshögskolan är en väg, men det behövs fler möjligheter. Till exempel bör satsningen på yrkesvux permanentas enligt programrådet.

Programstrukturen inom Gy 2011 är enligt programrådet till viss del redan föråldrad. Samverkan mellan olika områden som el, mekanik, energi och automation skapar nya teknikstrukturer. Ny teknik för elbilar, tåg och ”smarta hus” är exempel på hur el- och energiprogrammet, industritekniska programmet, bygg- och anläggningsprogrammet och fordons- och transportprogrammet går i varandra. Skolverket måste ha beredskap för detta menar programrådet.

Tillgången på yrkeslärare är en förutsättning för utbildning och kvalitet. Programrådet uttrycker oro för att lärare kommer att saknas i framtiden eller ha för dåliga kunskaper inom yrkesområdet. Även om de flesta lärare har god kunskap från ar-

betslivet så är det aktuell kunskap som kan saknas. Läraren behöver kontinuerlig kompetensutveckling anser programrådet.

7.9 Nationella rådet för naturbruksprogrammet

Det nationella programrådet anser att det är angeläget för kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet att elevernas handledare har gått en handledarutbildning. En webbaserad handledarutbildning, ensamt eller som komplement till en platsbunden utbildning på skola, kan vara en intressant modell. Då har handledaren möjlighet att gå utbildningen på tid som passar den enskilde. Programrådet anser även att det behövs kompetensutvecklingsinsatser för yrkeslärare och att arbetsmiljöområdet kan vara särskilt angeläget för lärare som arbetar på programmet.

Det nationella programrådet bedömer att elever på inriktningarna *lantbruk*, *skog* och *trädgård* kommer att ha lätt att etablera sig på arbetsmarknaden, medan etableringen efter inriktning *djur* är mera tveksamt.

Det nationella programrådet anser att det är mycket allvarligt att det är så få elever som går på inriktningen *trädgård*. Arbetsmarknadens behov av personer som är utbildade inom området överstiger vida det antal som utbildas. Programrådet anser att när skolor med goda resurser för utbildning inom trädgård blir tvungna att lägga ner inriktningen, kan det i framtiden bli svårt att återskapa erforderliga resurser. Vidare anser programrådet att behovet av möjligheter till vuxenutbildning i detta sammanhang blir särskilt angeläget. En konsekvens är att branschen har stora svårigheter att få tag på utbildad arbetskraft. En annan konsekvens är att när det är få som har grundutbildning inom trädgårdsområdet, blir det alltför få sökande till trädgårdsutbildningar på yrkeshögskolan för att sådana ska kunna starta, vilket leder till alltför få utbildade på nivån vidareutbildning i förhållande till behovet.

Det nationella programrådet anser att arbetsmarknadens behov av utbildade elever på alla yrkesutgångar inom inriktningen *lantbruk* och på yrkesutgången skogsmaskinförare inom inriktningen *skog* är större än antalet som utbildas. Vidare finns det en god arbetsmarknad för elever på yrkesutgången skogsvårdare inom inriktningen *skog*, medan arbetsmarknadens behov av utbildade elever på yrkesutgången jakt- och viltvård är mindre än det antal som utbildas. Det finns en god arbetsmarknad för elever på yrkesutgången hästskötare – trav inom inriktningen *djur*, men arbetsmarknadens behov av utbildade elever på övriga yrkesutgångar inom inriktningen *djur* är mindre än det antal som utbildas.

Det nationella programrådet anser att frågan om riksrekrytering för naturbruksprogrammet är en angelägen fråga och bedömer att det på ett positivt sätt skulle effektivisera utbildningen, då yrkesutgångar som i ett närområde lockar få elever skulle få möjlighet till större klasser vid riksintag.

Det nationella programrådet anser att Skolverket ska ta fram flera exempel på gymnasiearbeten inom naturbruksprogrammet, lämpligen flera exempel per inriktning på programmet. Exempelen bör harmonisera med de certifikat som finns inom branscherna och är viktiga för anställningsbarheten.

Det nationella programrådet har bilden av att verksamheten med lokala programråd på många skolor fungerar otillfredsställande. Iakttagelserna grundar sig dels på konstaterandet att det på många håll varit omöjligt för branschen att samla ledamöter från lokala programråd till möten för att ge information. När möten kommit till stånd utgörs deltagarna i stor utsträckning av skolpersonal och till mindre del representanter från arbetslivet. Den andra iakttagelsen kommer från en bransch som avser att upprätta ett centralt register över landets alla ledamöter i lokala programråd som har anknytning till inriktningen *lantbruk*. Trots upprepade framställningar till skolorna har det varit mycket svårt att få fram namn på ledamöter. En annan iakttagelse som programrådet gjort är att det är påtagligt många ansökningar om särskilda varianter och riksintag, där det inte finns något yttrande från lokalt programråd.

7.10 Nationella rådet för restaurang- och livsmedelsprogrammet

Det nationella programrådet har vid flera möten diskuterat det arbetsplatsförlagda lärandet på programmet. Utifrån Skolinspektionens rapport om arbetsplatsförlagd utbildning menar programrådet att en kvalitetshöjning är nödvändig för att eleverna ska nå det yrkeskunnande som beskrivs i programmets examensmål. En uppföljning av kvalitetsgranskningen önskas. Programrådet ser handledarens och yrkeslärarens samarbete och kompetens som viktiga faktorer för att få god kvalitet i utbildningen. De lokala programråden har stor betydelse för kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet och det är viktigt att de lokala programråden har rätt sammansättning för att hantera frågorna anser programrådet.

Programrådet är negativt inställt till alternativa ämnesplaner, och menar att de nationella ämnesplanerna ska användas även inom lärlingsutbildningen. Däremot är programrådet positivt till att ett verktyg tas fram för att hantera innehållet i ämnesplaner på arbetsplatsen.

Programrådet önskar bättre statistiskt underlag för att kunna analysera elevernas etablering på arbetsmarknaden. Det är angeläget att underlag tas fram där statistik från olika myndigheter sammanförs till en helhet. Programrådets bild av elevernas etablering på arbetsmarknaden bygger, därför på ledamöternas uppskattning. Programrådet menar att det finns mycket som talar för ett kraftigt ökande rekryteringsbehov. Särskilt inom restaurangsektorn är rekryteringsbehovet stort. Bilden bekymrar programrådet eftersom statistiken visar på ett minskande elevantal. Programrådet vill se en tätare samverkan mellan de myndigheter som är relevanta för yrkesutbildningen, till exempel Skolverket, Skolinspektionen, Yrkeshögskolan och Arbetsförmedlingen.

Flera ansökningar om riksrekrytering har behandlats i programrådet, men ingen har tillstyrkts. Det utbud av kurser som idag finns i programfördjupningen anser programrådet motsvarar det som behövs, men utbudet behöver prövas kontinuerligt. När det gäller behov av utbildning inom nya områden vill programrådet titta närmare på till exempel småskalig matproduktion. Programrådet vill även att reformen utvärderas när den första kullen av elever med yrkesexamen kommer ut på arbetsmarknaden.

Det finns behov av utbildningar inom yrkesområdet såväl inom vuxenutbildningen som inom yrkeshögskolan anser programrådet. Vissa utbildningar inom yrkeshögskolan har fått avslag, vilket är ett problem menar programrådet.

7.11 Nationella rådet för VVS- och fastighetsprogrammet

Då det gäller Skolverkets uppdrag gällande kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet har det nationella programrådet för VVS- och fastighetsprogrammet lämnat olika synpunkter och förslag. Det gäller till exempel uppdraget att ta fram förslag på alternativa ämnesplaner för den gymnasiala lärlingsutbildningen. Programrådet ser vissa risker med alltför öppna ämnesplaner, bland annat att utbildningen kan bli för styrd av verksamheten på arbetsplatsen och att öppna ämnesplaner ställer högre krav på handledaren.

Då det gäller handledarutbildning anser programrådet att det bör finnas ett nationellt ramverk som är gemensamt oavsett yrkesprogram. Det finns flera frågor som bör tas upp i handledarutbildningen till exempel styrdokumentet, bedömning, bemötande, handledarrollen, försäkringsfrågor och arbetsmiljöfrågor. Dessutom menar programrådet att en handledarutbildning bör uppfattas som vardagsnära för att vara attraktiv.

Skolverket har lämnat ett förslag till regeringen på verktyg för att följa elevens väg genom gymnasiet och vidare ut i livet ytterligare ett antal år. I samma verktyg ska information om utbildningar på nationell, regional och lokal nivå kunna samlas och göras tillgänglig för olika målgrupper. Programrådet stödjer detta och ser också vikten av att statistik kan spridas snabbare och att den är så korrekt som möjligt. Ett förslag från det nationella programrådet är att jämföra elevernas nöjdhet med sin utbildning, med deras sysselsättning efter utbildning. Programrådet ser ett problem i att arbetsförmedlingens prognoser över arbetskraftsbehovet inom olika verksamheter, inte stämmer överens med den uppfattning branscherna har.

Utifrån ändrade krav inom byggbranschen och även inom VVS-branschen vad gäller hållbar utveckling, kan det finnas behov av omformuleringar och tillägg i ämnesplanerna. Även inom kylområdet kan det bli nödvändigt att se över innehållet i kurser utifrån bland annat nya köldmediekrav.

Ventilationsteknik är ett nytt utbildningsområde inom VVS- och fastighetsprogrammet och det befinner sig på flera sätt i en utvecklingsfas, såväl vad gäller rekrytering av elever och bra arbetsplatser för arbetsplatsförlagt lärande, som läromedel i yrkesämnena. Branschen önskar även utbildningar mot yrkesområdet på yrkeshögskolenivå för att på det viset få en bredare rekryteringsbas än vad VVS- och fastighetsprogrammet erbjuder.

Nationella programrådet anser att det är positivt med yrkestävlingar på skolnivå och att skolor alternativt Skolverket ta ansvaret för dessa. Programrådet anser att det kan leda till ökad kvalitet i utbildningen. Dessutom skulle tävlingar kunna ge branschen en bild av utbildningen och elevernas kunskaper.

Det nationella programrådet har diskuterat att yrkesprogrammen inte automatiskt ger grundläggande högskolebehörighet och menar att det behöver kommuniceras tydligare att eleven har rätt att läsa de kurser som behövs.

7.12 Nationella rådet för vård- och omsorgsprogrammet

Det nationella programrådet har diskuterat kursutbudet i programfördjupningen och bedömer att det motsvarar vad eleverna behöver. Programrådet har avstyrkt två ansökningar om nya kurser med motiveringen att dessa inte har ett innehåll som är ett nödvändigt krav från arbetslivet och därför inte bör ingå i grundutbildningen. Däremot är programrådet positivt till kurser avseende handledarutbildning, eftersom det kan vara så att en nyexaminerad elev direkt får ansvar att handleda andra på arbetsplatsen.

Det nationella programrådet har diskuterat om programmet ger tillräcklig flexibilitet. Specialiseringskurser kan ge flexibilitet menar programrådet, till exempel för att få in mer specialpedagogik mot funktionsnedsättning och psykiatri. Utbildning i patient- och systemsäkerhet för undersköterskor kan däremot behöva stärkas. Programrådet ser inte behov av en särskild kurs utan innehållet skulle kunna ingå i någon eller några befintliga kurser, till exempel inom ämnet vård- och omsorgsarbete.

Det nationella programrådet anser att det blir allt vanligare att det för anställningsbarhet krävs körkort. Programrådet föreslår därför att en valbar kurs som ligger utanför programramen på 2500 p ska finnas. Det kan vara ett utmärkt sätt att skapa intresse för programmet enligt programrådet.

De lokala programråden ska påverka vilka kurser som ska erbjudas inom programfördjupningen anser det nationella programrådet. Även när det gäller specialiseringskurserna bör det lokala programrådet vara med och påverka vad som kan tas upp. Innehållet i utbildningen bör skolan planera tillsammans med arbetsmarknadens parter i det lokala programrådet. Andra frågor som bör prioriteras av de lokala programråden är handledare och kvalitet i det arbetsplatsförlagda lärandet samt marknadsföring av utbildningen och yrkesområden. Programrådet ställer sig positivt till skoltävlingar och vill att det kommer igång gärna med hjälp av det lokala programrådet. Det lokala programrådets sammansättning behöver vara redovisningspliktigt till Skolverket så branscher och andra vet hur det ser ut i landet anser det nationella programrådet. Vidare bör de lokala programråden presenteras på skolornas webbsida till exempel vilka de är och hur de jobbar.

Programrådet anser att den skolförlagda utbildningen och lärlingsutbildningen ska vara likvärdig. Därför bör det inte tas fram särskilda ämnesplaner för lärlingsutbildningen. De nationella kurser som idag finns inom programmet ska användas och istället kan man hitta andra sätt att stödja och följa upp lärlingsutbildningen menar programrådet. Det nationella programrådet anser att om arbetsgivarna verkligen ska vilja anställa så behövs det tydlighet med lärlingsutbildningen. Det ska vara tydligt att eleverna får samma nivå på utbildningen som i den skolförlagda yrkesutbildningen. Om det börjar skilja sig åt blir det svårt att förklara för ungdomar och andra, att lärlingsutbildningen är ett bra alternativ menar programrådet.

2013-05-30

24 (24)

Dnr 2013:70

Det nationella programrådet har diskuterat behovet av underlag för att följa upp elevernas etablering på arbetsmarknaden. Flera förslag och tankar har kommit fram i diskussionen. Ett exempel är att verktyg behövs på skolkodsnivå för vart eleverna har tagit vägen sex månader efter avslutad utbildning. Andra exempel är vad de har för typ av anställning samt om de studerar eller är arbetslösa. Många elever från gymnasieskolan kan sannolikt få jobb direkt, menar programrådet, men det kan bli missvisande i statistiken. Det vore därför bra med fler mätpunkter till exempel tre år efter utbildningen. Motsvarande statistik för vuxenutbildning vore även önskvärd. Andra frågor som programrådet menar är intressanta att följa upp är: Var jobbar man? Vilken kommun? Finns till exempel en tendens att "kompetensen" flyttar från småorterna? Var är det attraktivt att arbeta? Vilken typ av arbetsplatser? Könsfördelningen? Vad tycker unga människor är viktigt när de väljer jobbet? Stannar de i yrket?

Det nationella programrådet har diskuterat behoven på arbetsmarknaden. I nuläget finns behov av arbetskraft främst i storstadsområdena. Det är inte lika stort behov ute i landet, menar programrådet. Vuxenutbildningen bidrar i hög utsträckning till att det finns utbildade inom vård- och omsorgsområdet. Inom äldreomsorgen och funktionshindersområdet kommer behoven av arbetskraft att öka och det kommer även att ställas allt högre krav på kompetens hos de anställda menar programrådet.

Helén Ängmo
Överdirektör

Helene Moquist
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Kjell Hedwall, Jessica Lindvert och Emma Östling deltagit.